

**GENDER ADOLATI VA IJTIMOIIY SHARTNOMA: AYOLLAR
HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING ZAMONAVIIY FALSAFIIY
TALQINI**

Ortiqova Madina Akramjonovna

Namangan shahar 46-umumta'lim maktabi direktori

Annotatsiya:

Mazkur maqolada gender adolati va ijtimoiy shartnoma nazariyalari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik zamonaviy falsafiy yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Xususan, ayollar huquqlarini himoya qilish masalasi klassik ijtimoiy shartnoma nazariyalaridan tortib, hozirgi davr feministik va liberal adolat konsepsiyalarigacha bo'lgan ilmiy qarashlar doirasida ko'rib chiqiladi. Maqolada gender tengligi masalasining huquqiy, axloqiy va ijtimoiy-falsafiy asoslari ochib berilib, davlat va jamiyat o'rtasidagi ijtimoiy shartnoma doirasida ayollarning o'rni va huquqlarini ta'minlash muammolari yoritiladi. Tadqiqot natijalari gender adolatini mustahkamlashda falsafiy yondashuvlarning ahamiyatini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: gender adolati, ijtimoiy shartnoma, ayollar huquqlari, feministik falsafa, tenglik, adolat nazariyalari.

So'nggi o'n yilliklarda gender tengligi va ayollar huquqlarini ta'minlash masalasi nafaqat siyosiy va huquqiy, balki falsafiy muammoga ham aylangan. Jamiyat taraqqiyoti jarayonida ayollar va erkaklar o'rtasidagi tenglik masalasi ijtimoiy adolat tushunchasi bilan chambarchas bog'liq holda namoyon bo'lmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ijtimoiy shartnoma nazariyasi gender adolati masalasini tushunishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Ijtimoiy shartnoma jamiyat a'zolari o'rtasidagi kelishuv sifatida davlat hokimiyati, huquq va majburiyatlarning legitim asoslarini belgilaydi. Biroq

klassik ijtimoiy shartnoma nazariyalarida ayollar ko‘pincha chetda qolgan yoki to‘liq subyekt sifatida e‘tirof etilmagan. Mazkur maqolada ana shu tarixiy nomutanosiblikni tahlil qilish hamda zamonaviy falsafiy yondashuvlar asosida ayollar huquqlarini himoya qilishning yangi talqinlarini ochib berish maqsad qilib olinadi.

Ijtimoiy shartnoma nazariyasi XVII–XVIII asrlarda Yevropa falsafasida shakllanib, jamiyat va davlatning kelib chiqishini izohlashga qaratilgan muhim konsepsiyalardan biri hisoblanadi. T. Gobbs, J. Lokk va J.-J. Russo kabi mutafakkirlar ushbu nazariyaning asoschilaridir.

Tomas Gobbs ijtimoiy shartnomani insonlarning xavfsizlik va tinchlikka erishish yo‘lidagi kelishuvi sifatida talqin qilgan. Uning qarashlarida shaxs erkinligi davlat foydasiga cheklanadi. Jon Lokk esa tabiiy huquqlar – hayot, erkinlik va mulk huquqini ijtimoiy shartnomaning markaziga qo‘yadi. Jan-Jak Russo esa umumiy iroda tushunchasini ilgari surib, tenglik va fuqarolik erkinligiga urg‘u beradi.

Biroq ushbu klassik nazariyalarda ayollar erkaklar bilan teng huquqli subyekt sifatida qaralmagan. Ijtimoiy shartnoma asosan erkaklar o‘rtasidagi kelishuv sifatida tasavvur qilingan bo‘lib, ayollar oilaviy va xususiy soha doirasida qolib ketgan.

Gender adolati tushunchasi erkaklar va ayollar o‘rtasida huquq, imkoniyat va mas’uliyatlarning adolatli taqsimlanishini anglatadi. Zamonaviy falsafada gender adolati nafaqat formal tenglik, balki real imkoniyatlar tengligini ham o‘z ichiga oladi.

J. Rolsning adolat nazariyasi gender masalasini qayta ko‘rib chiqishda muhim ahamiyatga ega. U ilgari surgan “adolat – tenglik sifatida” tamoyili jamiyatdagi eng zaif qatlamlar, jumladan ayollar manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan. Rols nazariyasiga ko‘ra, ijtimoiy institutlar shunday tashkil etilishi kerakki, ular teng imkoniyatlarni ta’minlasin.

Feministik falsafa esa gender adolatiga tanqidiy yondashuvni taklif etadi. Xususan, K. Pateman ijtimoiy shartnoma nazariyasini tanqid qilib, uni “erkaklar shartnomasi” sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, an’anaviy ijtimoiy shartnoma ayollarning bo‘ysunuvini legitimlashtirgan.

Zamonaviy davrda ayollar huquqlarini himoya qilish masalasi universal inson huquqlari konsepsiyasi bilan uzviy bog‘langan. Liberal, kommunitar va feministik yondashuvlar bu borada turli konsepsiyalarni ilgari suradi.

Liberal yondashuv ayollarning shaxsiy erkinligi va huquqiy tengligini asosiy qadriyat sifatida e’tirof etadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, davlat gender asosidagi kamsitishlarga barham berishi va teng huquqiy sharoitlarni yaratishi lozim.

Feministik yondashuv esa ijtimoiy tuzilmalar va madaniy stereotiplarni tanqid qiladi. Unga ko‘ra, ayollar huquqlarini real himoya qilish uchun nafaqat qonunlar, balki ijtimoiy ong va madaniyat ham o‘zgartirilishi zarur.

Zamonaviy ijtimoiy shartnoma konsepsiyasi gender adolatini o‘z ichiga olgan holda qayta talqin qilinmoqda. Bugungi kunda davlat va jamiyat o‘rtasidagi kelishuv ayollarni to‘liq huquqli fuqarolar sifatida tan olishni talab etadi.

Gender adolatiga asoslangan ijtimoiy shartnoma jamiyatda barqarorlik va ijtimoiy ishonchni mustahkamlaydi. Ayollarning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotdagi faol ishtiroki jamiyat taraqqiyotining muhim omiliga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, gender adolati va ijtimoiy shartnoma nazariyalari o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, ayollar huquqlarini himoya qilishning zamonaviy falsafiy asoslarini tashkil etadi. Klassik ijtimoiy shartnoma nazariyalaridagi cheklovlar zamonaviy feministik va adolat nazariyalari orqali qayta ko‘rib chiqilmoqda. Gender adolatiga erishish nafaqat huquqiy, balki falsafiy va axloqiy muammo bo‘lib, u jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar

1. Gobbs T. Leviafan yoki davlat, cherkov va fuqarolik jamiyatining shakli va hokimiyati. – London, 1651.
2. Lokk J. Davlat boshqaruvi haqida ikki traktat. – London, 1690.
3. Russo J.-J. Ijtimoiy shartnoma yoki siyosiy huquq tamoyillari. – Jeneva, 1762.
4. Rols J. Adolat nazariyasi (A Theory of Justice). – Cambridge: Harvard University Press, 1971.
5. Pateman C. Jinsiy shartnoma (The Sexual Contract). – Stanford: Stanford University Press, 1988.

